

Innhold

Forord	11
Kapittel 1 Innledning	13
Lærerrollen	13
Rolleteori	15
Skolens oppgave og verdigrunnlag	17
Noen endringer i skolen	18
Prinsippet om målstyring	19
Rektors rolle	21
Teamarbeid	22
Variasjon av arbeidsformer	22
Prosjekter og utviklingsarbeid	23
Tidspress og en hektisk hverdag	26
Drøftingsoppgaver	27
Kapittel 2 Teoretiske perspektiver	28
Innledning	28
Sosial kognitiv teori og forventning om mestring	29
Betydningen av mestringsforventning	31
Kilder til mestringsforventning	32
Implikasjoner av sosial kognitiv teori	34
Undervisning og verdier	36
Teori om forventninger og verdier («expectancy-value theory»)	36
Verdisamsvar	38
Kontekstuell dissonans og konsonans	39
Implikasjoner av verdiperspektivet	41
Motivasjon og behov for autonomi i lærerrollen	42
Deci og Ryans teori om selvbestemmelse	42
Grunnleggende psykologiske behov	44
Selvbestemmelse og utfordring i arbeidsforhold	45
Implikasjoner av behovet for autonomi	46
Emosjoner og sosiale relasjoner	49
Emosjoner, sosiale relasjoner og tilhørighet	49
Selvverd	51
Utholdenhet og motstandskraft («resilience»)	53

Stress, utmattelse og utbrenthet	54
Implikasjoner av det emosjonelle og sosiale perspektivet . .	57
Drøftingsoppgaver	57
Kapittel 3 Motivasjonen for å bli lærer	59
Innledning	59
Tidligere forskning om motivasjonen for å bli lærer	60
Resultater fra intervjuene	61
Rollemodeller og vikarierende erfaringer	61
Autentiske mestringserfaringer	62
Personlig verdi og interesse	63
Nytteverdi	64
Tilgjengelighet	64
Oppsummering	65
Drøftingsoppgaver	66
Kapittel 4 Trivsel	67
Innledning	67
Forhold som skaper trivsel i arbeidet – resultater fra	
intervjuene	68
Samværet med elevene	69
Mestring	70
Variasjon i aktiviteter og arbeidsoppgaver	72
Autonomi	73
Samarbeid og samvær med kolleger	75
Diskusjon	80
Drøftingsoppgaver	82
Kapittel 5 utfordringer og mestring i læreryrket	83
Utfordringer som er knyttet til endringer	84
Organisering av opplæringen	84
Skoler med åpen løsning	88
Kontaktlærerfunksjonen	89
Vikarordningen	90
Arbeidsformer	92
Lærebøker og faglig innhold	94
Økt bruk av IKT	95
Arbeid i team	96
Selvstendighet i arbeidet	98
Autonomi knyttet til selve undervisningen	99
Kontroll over egen arbeidstid	102

Mindre grad av medinnflytelse over skolens virksomhet. . .	103
Sosialpedagogiske utfordringer og bekymring for elevene. .	107
Differensiering i grupper med stor faglig spredning	109
Nivåsenkning	112
Mindre ressurser til elever som har særskilte behov	114
Status, omtale og autoritet	115
Oppsummering.	117
Opplevelse av mestring og kriterier på mestring.	118
Oppsummering	125
Drøftingsoppgaver	126
Kapittel 6 Belastning i arbeidet	128
Krav om tilpasset undervisning	129
Høyt arbeidstempo og tidspress	131
Nye oppgaver og fokus bort fra elevene	134
Prosjektarbeid	135
Økt bruk av IKT	137
Minoritetsspråklige elever	138
Relasjonelle forhold	139
Relasjon til elevene.	139
Relasjon til foreldrene	145
Relasjon til kolleger	149
Relasjon til ledelsen	154
Relasjon til hjelpeapparatet	158
Oppsummering	159
Drøftingsoppgaver	161
Kapittel 7 Konsekvenser av store belastninger	163
Yngre informanter	164
Informanter midtveis i yrkeslivet	168
Eldre informanter.	172
Eldre informanter som har forlatt yrket	177
Oppsummering	185
Drøftingsoppgaver	188
Kapittel 8 Tiltak for at lærerne skal bli værende i yrket	189
Tiltak for yngre, nyutdannede lærere	190
Tiltak for eldre lærere.	191
Generelle tiltak for alle lærerne	195
Diskusjon.	197
Drøftingsoppgaver	200

Kapittel 9 Oppsummering og diskusjon	201
Kort oppsummering	201
Diskusjon	205
Utvikling av en kollektiv kultur	207
Klargjøring av lærernes ansvar	210
Rektorrollen	213
Reduksjon av tidspresset	214
Økt lærertetthet	215
Økt satsing på spesialpedagogikk	215
Etter- og videreutdanning	215
Seniorpolitikk	216
Avslutning	217
Drøftingsoppgaver	218
Referanser	219
Stikkord	230

Forord

Internasjonal forskning viser at lærerne trives godt i arbeidet og opplever det som stimulerende og meningsfylt. Men forskningen viser også at læreryrket kan være stressende og belastende. Denne boka tar for seg lærerrollen, lærernes arbeidssituasjon og hvordan de opplever den. Boka bygger både på tidligere norsk og internasjonal forskning og på intervju av 36 lærere fra barne- og ungdomsskolen i tre fylker i Midt-Norge. Sentrale tema som blir belyst, knyttet til arbeidet som lærer, er motivasjon, trivsel, mestringsforventning, utfordringer, belastninger og konsekvenser av belastninger i læreryrket.

Denne boka henvender seg til både lærerstudenter, lærere og skoleledere. Boka gir et innblikk i hvordan lærerne opplever sitt arbeid og ser det i sammenheng med arbeidsforholdene i skolen. Hensikten er å danne grunnlag for tiltak for å øke trivselen i læreryrket og å redusere stress og belastninger. Hvert kapittel i denne boka avsluttes med spørsmål eller drøftingsoppgaver. Boka egner seg derfor til bruk i lærerutdanningen, men kan også brukes som grunnlag for drøfting i lærerkolleger i forbindelse med utvikling av arbeidsmiljøet ved skolene.

I kapittel 1 drøfter vi lærerrollen, skolens verdigrunnlag og gir en oversikt over sentrale endringer i skolen de senere årene. Kapittel 2 gir en gjennomgang av noen sentrale teorier for å forstå lærernes opplevelse av arbeidet. I kapittel 3 til 8 drøfter vi lærernes oppfatning og opplevelse av arbeidet: motivet for å bli lærer, trivsel i arbeidet, utfordringer, belastninger, konsekvenser av belastninger og lærernes forslag til endringer. Disse drøftingene bygger på intervju av lærere og sees i lys av teoriene som er gjennomgått i kapittel 2. Lærerne som ble intervjuet, varierte med hensyn til alder, kjønn, yrkeserfaring, om de underviste i åpne skoler eller skoler med tradisjonelle klasserom og om de underviste i store eller små skoler. I kapittel 9 diskuterer vi mulige tiltak for å øke trivselen og redusere belastningene på lærerne.

Trondheim, august 2012

Einar M. Skaalvik og Sidsel Skaalvik